

GÖÇ YOLUNDA AZERBAIJAN-GENCE/KARABAĞ TÜRK LÜĞÜ: KONYA/ÇİHANBEYLİ-KARABAĞ MAHALLESİ AĞZI I - SES BİLGİSİ

*The Azerbaijan-Gence-Karabagh Turks on the Migration Route: The Dialect of
Konya/Cihanbeyli-Karabagh Neighborhood I - Phonetics*

Perihan ÖLKER*

Gazi Türkiyat, Bahar 2020/26: 55-77, DOI: 10.34189/gtd.26.004

*Barış Pınarı hareketinde şehit düşen
Karabağlı Yunus Mermer'in aziz
hatırasına ithaf olunmuştur.*

Öz: Türkler göçer evli yaşam tarzını yerleşik yaşama geçildikten sonraki yüzyıllar boyunca sürdürmüştür. Bu göçler kimi zaman bir zorunluluk kimi zaman da bir tercih sonucu olagelmıştır. Bugün Azerbaycan'da Aran/Karabağ olarak adlandırılan, geçmişte ve günümüzde Gence/Karabağ olarak da bilinen bölgeden yoğun kitleler hâlinde Anadolu'ya göçler gerçekleşmiş, tarih boyunca her iki bölge arasında bir geçişkenlik yaşanmıştır. Bu bölgeden Anadolu'ya yerleşen Türkler kondukları yere "Karabağ" adını vererek tarihlerini asla unutmamışlar, ağızdan ağıza, hafızadan hafızaya aktarım yaparak geçmişlerini unutmamaya kültürlerini de yaşatmaya gayret etmişlerdir. Toplamda ayrı ayrı 19 kişiden yaklaşık 8 saat ses kaydı almak yoluyla ortaya konan bu çalışmada, kökeni adı geçen bölgeye dayanan, Konya/Cihanbeyli-Karabağ mahallesinin hem yakın tarihi üzerinde durulacak hem de ağız üzerinde, şimdilik sadece ses bilgisi açısından olmak üzere, bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cihanbeyli/Karabağ, Aran/Karabağ, ses bilgisi, ağız araştırmaları.

*Dedicated to the cherished memory of
Yunus Mermer, of Karabagh, who was
martyred in the Peace Spring operation.*

Abstract: The Turks continued the nomadic lifestyle for centuries after they shifted to settled life. These migrations were sometimes a result of necessity and sometimes a choice. Migrations to Anatolia took place as in large masses from the region known as Aran/Karabakh in Azerbaijan today, also known as Gence/Karabakh in the past and today, and throughout history, there was transitivity between these two regions. Turks who settled in Anatolia from this region have shown that they never forgot their history by giving the name "Karabakh" to wherever they have settled, and they have also tried not to forget their past and to keep their culture alive by transferring it from mouth to mouth and from memory to memory. In this study, which came into being by taking approximately 8 hours of sound recording from 19 different people in total, an assessment will be made on the recent history of the Karabagh neighborhood in Konya/Cihanbeyli, whose history goes back to the said region, but this will be conducted in terms of phonetics only for the time being.

Keywords: Cihanbeyli/Karabagh, Aran/Karabagh, phonetics, dialect studies.

---

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Konya/TÜRKİYE.
pakkus@selcuk.edu.tr, olkerperihan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2603-3639>, Gönderim tarihi: 14.03.2020
/ Kabul tarihi: 15.05.2020.

KARABAĞ KASABASININ YAKIN TARİHİ

Büyükşehir Belediye Kanunu'nda yapılan değişiklikle 2012 yılına kadar kasaba/belediye konumunda olan, bugün ise Konya'nın Cihanbeyli ilçesinin bir mahallesi durumundaki Karabağ'ın tarihi, 1991 yılında Cihanbeyli'nin Sesi gazetesinin hazırladığı Cihanbeyli kitabında, dönemin Karabağ kasabası belediye başkanı Kadir Türkoğlu tarafından anlatılmaktadır. Türkoğlu, bölgede yaşayanların Orta Asya'dan geldiğini, develerle tuz taşımacılığı yaptığını, zamanın Konya Valisi'nden kendilerine yerleşecek yer istediklerini belirtmektedir. Valinin göçer Türkmenlere Musalla mevkiinde bir yer gösterdiği ancak sonrasında göçerlerin buradan ayrılarak Cihanbeyli'nin Yapalı köyüne yerleştiği, develerin yanıkara hastalığına tutulması nedeniyle de Afyon'un Bolvadin ilçesinin Büyükkarabağ köyüne yerleştiği, akabinde, ticaretin etkisi ve hayvanlar için otlağın bol olması nedeniyle de 1841 yılında şimdiki bölgeye iskân olduklarını belirtir. Sariye Uçar 2015 yılında hazırladığı *Konya-Cihanbeyli Karabağ Köyü Monografisi* adlı lisans bitirme teziyle köydeki yapıları, buluntuları Sanat Tarihi açısından değerlendirmiş, Köksal Keşan ise *Karabağ Mahallesi Monografisi (Konya İli Cihanbeyli İlçesi)* adlı lisans bitirme tezi ile Karabağ'ın tarihi, kültürü, gelenekleri ve Karabağ ağzına ait söz varlığı hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bu tezlerde de ortak kanı Karabağlıların köken itibarıyla Azerbaycan/(Aran)Gence-Karabağ'dan gelmiş olduğu yönündedir. Gülşen Polat tarafından hazırlanan "Cihanbeyli Ağızları" adlı yüksek lisans tezinde Karabağ ağzı, tezin kapsamının geniş tutulması nedeniyle, kısmen değerlendirilmiş, anlaşıldığı kadarıyla da köyün nereden gelip buraya yerleştiği hususunda Gence (Aran) Karabağ ile Dağlık Karabağ karıştırılmıştır.

Çalışmayı hazırlarken konuştuğumuz köylüler ve kaynak şahıslarımızın hepsi Afyon Emirdağ'dan geldiklerini ve esasen oraya da Azerbaycan/Gence-Karabağ'dan gelmiş olduklarını söylemektedirler.

Muharrem Bayar, hazırladığı *Anadolu'nun En Eski Şehirleri'nden Bolvadin'in Tarihi* adlı çalışmasında 1691'deki genel aşiret iskanına kadar, Karabağlıların aralarında yer aldığı Oğuz boylarının konar-göçer şekilde yaşamış olduğunu söylemektedir (Bayar 1996: 111).

Anadolu'ya gelen Oğuzlara mensup aşiretlerin, Kanuni döneminde, devlete isyan etmelerinin önüne geçilmesi için, cemaat adı altında küçük gruplara bölündükleri, başlarına "beğ" veya "kethüda" denilen kimseler getirilerek tesirlerinin azaltıldığı da bir gerçektir. Uygulamada bununla da yetinilmemiş, farklı boylardan cemaatler bir araya getirilerek federasyonlar oluşturulmuştur. Mesela Bozulus Türkmenleri, Yeni İl Türkmenleri, Halep Türkmenleri bu şekilde oluşturulan federasyonlardır (Halaçoğlu vd. 2009: VIII).

Yusuf Halaçoğlu, eserinde Anadolu'da Türkmen ve Yörük gruplarını listelemiştir. Bozulus Türkmenleri de bu listede yer almıştır. İlaveten Halaçoğlu'nun 16. yüzyılda

Anadolu'da Bozulus Türkmenleri dâhilinde bir Karabağlı Cemaatinden de söz ettiğini görmekteyiz:

Yörük ve Türkmen Grupları	Cemaat Adedi	Hane Sayısı	Mücerred	Buldukları Bölgeler
Bozulus Türkmenleri	708	35.226	7.381	Ankara, Birecik, Bozok, Diyarbakir, Dulkadir, Erzurum, Kilis, Maraş, Sivas, Siverek, Urfa (Halaçoğlu vd., 2009: XXXIII).

Tablo 1: 16. yüzyılda Anadolu'daki Bozulus Türkmenlerinin Durumu

Cemaat Adı	Taife	Grup	Boy	S	H	M	San.-Nah.	Kaynak
Karabağlı Cemaati	Bozulus Türkmenleri	-	-	T	7	0	Diyarbakir (Amid) S.	BOA, TD, nr. 200, s. 961, sene 947 (1540-41) (Halaçoğlu vd. 2009: 1253).

Tablo 2: 16. yüzyılda Anadolu'daki Bozulus Türkmenlerine Dâhil Karabağlı Cemaati'nin Durumu

İbrahim Şirin *Bolovadin'de Mukim Karabağ Aşiretinin İskânı, İktisadî ve Sosyal Tarihi* adlı makalesinde Osmanlı dönemi tahrir defterlerinden yola çıkarak Karabağ aşiretinin Bozulus Türkmenleri dâhilinde olduğunu belirtmektedir (2018). "Bozulus'a tabi Karabağ aşiretine ilk kez Anadolu'da 1540 tarihinde rastlıyoruz. Karabağ aşireti Diyarbakir, Sivas ve Edirne yakınlarında Çirmen kazasında konar göçer bir hayat sürmektedirler" (Şirin 2018: 9). Halaçoğlu'nun Osmanlı dönemi belgelerinden elde ettiği bilgilere ilaveten, Muharrem Bayar ve İbrahim Şirin'in çalışmalarından da Karabağlı aşiretinin Bozulus Türkmenleri dâhilinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynaklar göçer Türkmenlerin Karabağ ve Anadolu arasında tarih boyunca bir geçişkenlik yaşadığını söylemektedir.

Ebu'l-Gazi Bahadır Han'a göre Karabağ, Oğuz Han'ın üçüncü oğlu olan Yulduz'un büyük oğlu Afşar'ın torunlarından Cevanşir kabilesinin Sarıcalı sülalesine aitti. Bu sülale Hülagü Han zamanında (1218-1265) Anadolu'ya gelmiş Timur zamanında ise Karabağ'a nakledilmişti. Bu Türk sülalesinin Karabağ'daki köklerinin İslâmlık'tan önceye kadar gittiği bilinmektedir" (Binark vd. 1992: 41).

Azerbaycan'ın kuzeyi ve güneyi 1551 tarihinde tamamen Safevi Devleti'nin kontrolüne girmiştir. Gence-Karabağ Beyleybeyliği de bu dönemde Safevi Devleti bünyesine dâhil olmuştur. 16. yy. sonunda kısa bir süre Osmanlı hakimiyetinde kalmış, 17. yy. başında tekrar Safevilerin kontrolüne girmiştir. Ancak Safeviler devlet yönetiminden Türkleri dışlamış, 17. yy. başlarında Karabağlıları da sürgüne göndermişlerdir. Bu doğrultuda yönetimde Fars kökenliler etkinlik sağlamıştır (Memmedov 2002). 18. yüzyılda Karabağ, İran'ın hükmüne girmiştir (Aydn 2001).

Öyle anlaşılıyor ki hem savaş ve baskı ortamı hem göçer evli yaşam tarzı Karabağlıların yayılmasına neden olmuştur.

“Gerek İran’da gerekse Anadolu’da kalan Bozulus’un 1613’te Batı Anadolu’ya Konya ve Aydın’a göç ettiği belgelerden anlaşılmaktadır” (Şirin 2018: 10).

Osmanlı Devleti’nin vergi sistemini uygulamak ve Türkmen aşiretleri yerleşik hayata geçirmek için uyguladığı politika Bozulus Türkmenlerini de oldukça huzursuz etmiş ve yayılmalarına neden olmuştur. Bu doğrultuda Karabağ aşiretinin bir kısmı Karaman eyaletinde Akşehir-İlgın bölgesinde varlıklarını devam ettirirken bir kısmı Aydın, Saruhan havalisine yerleştiler. 1702’den sonra Karabağ Aşiretinin Tavulga, Alikan, Göl-i Karabağ (Göl Karabağ/Büyükkarabağ) köylerine yerleştirildikleri görülmektedir (Şirin 2018: 11).

Aydın’da kalan Karabağ aşiretinin bir kısmı İncirliova’ya bağlı Karabağ köyünde yerleşik hayata geçti. Muğla’ya giden Karabağ aşiretinden bir grup ise Turgutreis Karabağ köyünde yaylak ve kışlak hayatlarını sürdürdüler. Adana, Rakka, Tarsus, Sis, İçel, Çirmen, Karaman, Kars ve Iğdır’da Karabağ aşireti ya kendi isimlerinde Kars, Digor ve Kağızman örneğinde olduğu gibi Karabağ köyleri gibi köyler kurmuşlar ya da başka adla kurulmuş köylerde yaşamaktaydılar. Konya Cihanbeyli, Karabağ köyü; Eskişehir, Çifteler Doğanay, Ortaköy Yenidoğan, Afyon Emirdağ, Bademli, Davulga, İncik, Karakuyu, Eşrefli, Daydalı, Avdan, Ali Kan, Aşağı Çomaklı; Bolvadin, Büyükkarabağ, Ortakarabağ, Derekarabağ; Sultandağı, Yeni Karabağ köylerine yerleştiler (Şirin 2018: 12).

Konya Cihanbeyli Karabağ mahallesine yerleşim her ne kadar yazının başında Kadir Türkoğlu tarafından 1841 olarak belirtilmişse de T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü’nden, e-devlet üzerinden, tarafıma verilen Alt-Üst Soy Belgesi’nde nüfusa kayıtlı ilk akrabam Fatma Gökçe’nin Cihanbeyli/Karabağ’da 1839 yılında doğmuş 1910 yılında ölmüş olduğu görülmektedir. Buradan da en azından bu köye yerleşimin 1839’dan önce olduğu sonucu çıkmaktadır.

“Konya idarî taksimatının 1278/1861-62 yılında tekrar düzenlendiği, Konya livasına (sancak) bağlı olarak Türkmen Bozulus adıyla yeni bir *kazânın* kurulduğu görülmektedir” (Talayhan 2001: 99). “Osmanlı taşra teşkilatının temel idarî birimini teşkil eden *sancaklar*, bir veya birkaç *kazâya* ayrılmıştır. *Kazâlar* ise bir alt birim olarak nahiyelerden meydana geliyordu” (Ünal 2011: 509). “Osmanlı Devleti’nin idarî taksimatı dâhilinde vilayete bağlı sancak, kaza ve nahiyelerin bulunduğu, konum ve önemine bakılarak birinci sınıf kaza ve nahiyeye ilan edildiği de olmuştur” (Özkan 2018: 332). *Konya* gazetesinin 5 Nisan 1911 tarihli 2011 numaralı nüshasında Cihanbeyli’nin de nahiyeye olduğu görülmektedir. Karabağ’ın 1914 yılında, konum ve nüfus açısından önem arz ettiği, birinci sınıf nahiyeye ilan edilmesiyle anlaşılmaktadır:

1914 yılında Kadınhanı yeniden ilçe oluyor. İlk ilçeliği 1867 yılında ilk defa ilçe olmuş, bir süre sonra halk ilçeliği kabul etmemiş tekrar nahiyeye olarak idare edilmiştir. Bu yıl içersinde Konya merkez ilçesinden; Meram, Akviran, Kızılviran, Sille ve Çumra nahiyeye oluyor. Kadınhanı, **Karabağ**, Umranlı,

Akşehir, Yunak, Karaman, İbrala, ve Efgan birinci sınıf nahiye oldu (Abaza 2013: 74).

Sariye Uçar 2015 yılında “Konya-Cihanbeyli Karabağ Köyü Monografisi” adlı lisans bitirme tezinde Karabağlı olduğu mezar taşında açıkça belirtilen medfundan bahsederek köyün kuruluş tarihini belirlemeye çalışmıştır. *Karabağlı Tataroğullarından Hacı Bekir Ağa'nın* H. 1220/M. 1805-1806 tarihli mezarının fotoğrafını veren Uçar, Karabağlıların, hiç değilse, 1805/1806 yılından önce bu bölgeye yerleşmiş olduğunu belirlemiştir (Uçar 2015: 9).

Buraya kadar Karabağ mahallesinin tarihini, kaynaklara ulaşabildiğimiz ölçüde değerlendirmeye çalıştık. Muhakkakki yapılacak çalışmalar bu tarihi daha derinlikli bir şekilde aydınlatacaktır. Buradan itibaren yapmış olduğumuz derleme neticesinde Karabağ ağzının ses özelliklerini tespit etmeye çalışacağız. Burada ve sonrasında yapmayı düşündüğümüz kapsamlı bir çalışmayla Azerbaycan/Karabağ Ağzıları (Karaman 2011a, 2011b) ile mukayese yoluna gideceğiz. Ancak böyle bir mukayeseyi sağlıklı bir şekilde yapabilmek için öncelikle Cihanbeyli/Karabağ ağzını tüm yönleriyle değerlendirmiş olmamız gerekmektedir. Toplamda ayrı ayrı 19 kişiden yaklaşık 8 saat ses kaydı alınması yoluyla bu çalışma hazırlanmıştır.

KARABAĞ AĞZININ SESLİK ÖZELLİKLERİ

1. Ünlüler

Karabağ ağzında a, e, ı, i, o, ö, u, ü ünlülerinin yanı sıra ā, ī, j, ō, ū, è (kapalı e), ä (açık e), á (a-e arası ses) ünlüleri de görülmektedir. Türkçede birincil uzun ünlüler Göktürk harfli metinlerden bu yana tespit edilmiştir (Tekin 1995). İkincil uzun ünlüler ses düşmesi, ses ya da hece kaynaşması gibi olaylar neticesinde Türkçede sonradan ortaya çıkmıştır (Buran 2006). Karabağ ağzında da yazı dilimizle kıyasladığımızda ünsüz düşmesi yoluyla ikincil uzun ünlülerin oluştuğu görülmüştür.

1.1. Ünsüz düşmesi yoluyla meydana gelen ikincil uzun ünlüler:

a. “ğ” ünsüzünün kelime ortasında ve sonunda sahip olduğu boğumlanma özelliğinden dolayı düşmesi nedeniyle uzun ünlü ortaya çıkmaktadır.

Çilemeyi yürürle?dı (çiğleme) [C.Ş.]

Ezerbeycán Garabā'dan (<Karabağ) Afyon Emirdā (<Emirdağ) Garabā'na [C.Ş.]

Yel esdi mi onu savırıp būda (<buğday) bi yenne saman bi yenne [C.Ş.]

Dūn (<düğün) ádedimiz cuma günü başla?dı (F.K.)

Bi goñşu çārırñh (<çağır-) derinin götünü başını diker [F.K.]

Üç ñn (<öğün) bulgur pilovu, yoh [M.Ş.]

b. Karabağ ağzında sızıcı gırtlak ünsüzü -h-'nin düşmesiyle uzunluğun ortaya çıktığı görülmüştür:

Et bele mēsur (<meşhur) deldi buzdolabı yōdu [F.K.]

c. Son sesteki ön/orta/art damak ünsüzü -k/-k, kelimeye ek geldiği zaman iki ünlü arasında kalarak, önce ötümlüleşip sonra da düşmekte, böylece uzun ünlünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır:

Ön damak ünsüzü -k:

Ekin harman yerine çekildi sap rezilljdi (<rezillik+idi) dedem [C.Ş.]

Gel bi yemēni (<yemek+ini) bişir [C.Ş.]

Göbē (<göbek+i) düşüncü çocū duzlarıḥ [F.K.]

Gidiyim diye köpēn (<köpek+in) üstüne diye [F.K.]

Gonum goḥşu ev yemē (<yemek+i) getiriyedi ele ev yemē geliyedi [C.Ş.]

Art damak ünsüzü -k:

Zebze köyde yōdu (<yok+idi) [C.Ş.]

Göbē düşüncü çocū (<çocuk+u) duzlarıḥ [F.K.]

Orta damak ünsüzü -k:

Yav gaşlıḥ da almıya cımcī (<cımcık+ı “yöresel mantı”) dermiş [F.K.]

Esgiden büyükler getiri?miş içeriye sōna sōna damat goltūna (<koltuk+una) girdi götürdü [H.B.]

d. İç sesteki tonsuz art damak ünsüzü “-k”nın düşerek önündeki ünlüyü uzattığı görülmüştür:

Sabāna gapıya atarıḥ āşamına (<akşam) bekiyi açdı mı [F.K.]

Git dedi āşam (<akşam) gına günü görüşmeye salcaḥ [C.Ş.]

e. Karabağ ağzında da pek çok ağızda görüldüğü üzere, akıcı “r” sesinin düşmesiyle uzun ünlünün ortaya çıktığı tespit edilmiştir:

Ondan sōna (<sonra) onun çocuḥları büyüdü gayli [F.K.]

Ta sōna (<sonra) atına ciççilik yapıldı atına [C.Ş.]

Bizim günümüzde birer ev döşiyedik sōna sōna ikiye çıkdı üçe çıkdı [H.B.]

f. Tonsuz “h” sesi düşerek önündeki ünlüyü uzatmıştır.

Sabāsi (<sabah) sanki ürya görmüş gibi o geri ölak verenler bilmem ne denler [C.Ş.]

Bir ik üç neyse Ababa (<ahbap) bişiriyellerdi [H.B.]

g. “y” sesinin düşerek önündeki ünlüyü uzattığı görülmüştür.

Herkeş gendine yemiye āran (<ayran) alıyadı [C.Ş.]

1.2. Ünlü değişimleri:

1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Yazı dilimizde kalınlık-incecik uyumuna aykırı olan eklerin, +ki aitlik eki, -ken zarf-fiil eki, -yor şimdiki zaman eki ve i- ek-fiili, Karabağ ağzında uyuma girmektedir:

Sütü bolukan (<bol iken) kırh beş gün mayışda filen kırh beş gün filen sütçü geliyedi [C.Ş.]

Cenaze öldü mü gönüm gönşu hep yemek getiriyedi (<getiriyordu) [C.Ş.]

Ezerbeycân'dan gelme oldünü burdakı (<buradaki) Gonya'dâlar filen biliye [C.Ş.]

Yoğurdu çalıyadıç goyun südüne inemiz yökana (<yok(i)ken) goyun südünü çalıyah [F.K.]

Oğuyum diyem namaz gıllarkan (<kılar(i)ken) oğumaları yanıldıyam [F.K.]

1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Ölçünlü dilde dudak uyumunun mevcut olmadığı sözcükler Karabağ ağzında dudak uyumuna girmiştir:

Türkçe kelimeler:

Bilî düven sür bûda savır (<savur) hindi ele dedi mi geçler masal gibi dinliye [C.Ş.]

Çıpmış alını köpeklerin on iki dene yavırı (<yavru) elece ölmüş [F.K.]

Alıntı kelimeler:

Bi bulgur pilavıyla hamırdan (<hamur) başga yemek yödu [C.Ş.]

Benim aklım erdinde hiç motur (<motor) yödu [F.K.]

Hiç kimse yoğ tavıl (<davul) bayâ adede dñnlerde çalınan davıl [F.K.]

O demiş cinnilerin sünnüsüymüş (<sünni) namaz apdes gılanı [C.Ş.]

Hüsüsü (<hususî) gazede içürü gazâya gider [E.M.]

1.2.3. Kalın ünlülerin incelmesi

a. Ölçünlü dildeki bazı alıntı kelimeler, Karabağ ağzında, kalınlık incelik uyumuna "a" sesinin "e" sesine dönüşmesiyle girmektedir. Bu ses olayı gerileyici ve ilerleyici ses benzeşmeleri şeklinde gerçekleşmiştir:

Bi gavga yapmışlar kimisi diyeller deve kimisi köpek kimisi gız eses (<esas) ne oldünü bilmiyem [A.A.]

Dñn ededimiz (<âdet) cuma günü başla?dı [F.K.]

Bizim köyümüz Ezerbeycân (<Azerbaycan) Garabâ'dan [C.Ş.]

Bele garyolaymış oda da?ımıymış filen (<filan) yoğ [F.K.]

Bele diyin anladı?lar üs mehelle (<mahalle) bilirik onları [F.K.]

Gaç senedir yüzüne hesretik (<hasret) derdi [F.K.]

Hindi her merifet (<marifet) çıkdı [H.B.]

b. Ön ya da son sesteki “y”, kendisinden önce ya da sonra gelen “a” sesinin incelererek “e” sesine dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durum hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır:

Onu savırıp bûda bi yenne (<yana) saman bi yenne o ele get rezillik [C.Ş.]
Giydîmizin de giymati yoĥ belimiz bi yenne (<yana) gendimiz bi yenne [F.K.]
Pilov tökellerdi haley (<halay) sekellerdi [H. B.]
Haley sekiyeler [H.Ş.]
Erkek de çeker onu çeker goley (<kolay) [C.Ş.]
Hep tavası tası elece baĥırdı galey (<kalay) çekilip galeyleniyedi [C.Ş.]

1.2.4. İnce ünlülerin kalınlaşması

-e->a-

Deden rahmatlık (<rahmetli) bize Göceliler dèrlerdi [F.K.]
Evel şeyten zahmarıda (<zemheri) insannarla geziye diyellerdi [F.K.]
Ataş (<ateş) yaĥmış o da yaĥmış [Y.Ş.]

1.2.5. Yuvarlaklaşma

Diş-dudak ünsüzleri “f, v” nin etkisiyle “a” sesinin yuvarlaklaştığı görülmektedir:

Goyun kesiyedik pilov döküyedik köçek oynıyallar [H.Ş.]
Bamyıyı bilmiyedik bulamalı şorba sarma baĥlava bulgur pilovu (<pilav) hoşov (<hoşaf) cenazemiz ölüncü bir hafta sōna biz bunu veriyedik [F.K.]
O çile yoĥ, yeme içme yoĥ, üç ön bulgur pilövu, yoĥ [M.Ş.]
Üç gün pilöv dökeller [M.Ş.]
Pilövun yanında üzüm hoşövu var [M.Ş.]

Öte yandan yine alıntı kelimelerde, öncesindeki yuvarlak ünlünün etkisiyle, düz ünlünün yuvarlaklaştığı da görülmüştür.

Elbise alıyadıĥ duo (<dua) oĥutuyadıĥ [H.Ş.]

1.2.6. Daralma

a. Daraltıcı etkisinden dolayı “y” sesinden önce gelen, “a” ve “u” daralarak “ı” sesine; “e” ve “ü” daralarak “i” sesine dönüşmektedir:

Şeker torbası evel torbıyı (<torba), bez torbıyna alıyadıĥ; bizim ev oĥulun yamacı oriya (<ora) gezmiye (<gezme) gittik; bûda götür, duz götür deviyne (<deve) gidermiş [F.K.]

Sırf o kerme yanırdı kermiyne (<kerme) ısınırdı odun yoĥ [C.Ş.]

Gonya’dan bazı tek arabıyna (<araba) bi zebzeci gelirse bi patlıcan bilmem ne ele alırdın [C.Ş.]

Yılanlar ele dermiş amān derdim pek gorıyam (<kork-; korkuyorum) [E.M.]

b. Yabancı kökenli kelimelerde de -e->-i- değişimi görülmüştür:

Patatis (<patates) nohut kaşdı patatisine fasille mevlütlerde de onu bişiriyedik [F.K.]

Tomatis (<domates) dograrık biberine [F.K.]

Tomatisli biberli ne güzel olmuşdu [C.Ş.]

1.2.7. Dar Ünlünün Genişlemesi

Ölçünlü dildeki sözcüklerin, ilk hecesindeki dar ünlünün Karabağ ağzında geniş ünlüyle söylendiği görülmüştür:

O zaman ayıplanıyadı içlik geyecēdin (<giy-) [C.Ş.]

Yetip böyüme (<büyüme) Garabālyıh [F.K.]

Gelin almışlar böyüyendenkiyli (<büyü-) hazar epey böyümüşmüş gēdilmemiş ele galmış [Y.Ş.]

Benim böyük (<büyük) gızı amcası aldı [F.K.]

Benim böyük (<büyük) gızna evli [C.Ş.]

Davul zurnıyna onı gedip böğün (<bugün) sendenise ondan getirirdi [C.Ş.]

bağ diye böğün (<bugün) gül bitdi diye [Y.Ş.]

İnne vurulacādı böğün (<bugün) kimse yoğ [E.M.]

Unu bulguru pek gözel (<güzel) olyadı [F.K.]

Def çalan olurdu gözel (<güzel) türkü çarıdı [F.K.]

Gıpgırmızı gızarmış gız şeyliymiş gözel (<güzel) etliymiş [Y.Ş.]

2. Ünsüzler

2.1. Ünsüz değişimleri

2.1.1. Ötümlüleşme/Tonlulaşma

Ötümsüz ünsüzlerin ses yolunu genişleterek çıkarılan eşleri olan ötümlü ünsüzlere dönüşmeleri ötümlüleşmedir (Karaağaç 2016: 140). Yani p, ç, t, k, f, s, ş ötümsüz/tonsuz ünsüzler karşılığı olan b, c, d, g, v, z, j ötümlü/tonlu ünsüzlerine dönüşebilmektedir. Karabağ ağzında ön seste bu olay sıklıkla görülmektedir.

Ön seste:

ç->c-

Bi vardıydım ā çingen (<çingen) çadırı gibi [C.Ş.]

k>ğ

Çaşıh (<kaşık) da almıya cımcı dermiş; bele ğoca ğoca (<koca) kesersin [F.K.]

Ğara (<kara) geçi geçi ğılina (<kılık) girmiş şeyten [F.K.]

Önce goyunçuluk (<koyunculuk) vardı bizim gençliğimizde, goyun guzu (<koyun, kuzu) ... [C.Ş.]

Üç gün et aşın üstüne gonur (<kon-) [C.Ş.]

Gelin gapıdan (<kapı) dışarı çılmıyadı üç beş gün kendini esirgiyedi gırhı (<kırk) çıkasıya [H.B.]

Atın dizginleri ok ğayışları (<kayış) yan ğayışları urganımı [M.V.]

Ġonuma Ġonşuya (<konum komşu) gidilidi yemek getiren oldu [E.M.]

k->/g-:

Gelin gapıdan dışarı çılmıyadı üç beş gün gendini (<kendi) esirgiyedi gırhı çıkasıya [H.B.]

Adı Geçigiran (<Keçikıran) semtin adı Geçigiran galdı [C.Ş.]

Penceriye bi geci (<keçi) gibi bi şey oturmuş ġara (<kara) geci geci ġılına girmiş şeyten [F.K.]

Aynı tasda on gişi (<kişi) oturu?duk [F.K.]

Fasilla at içine genevir (<kenevir) at [H.B.]

t->d-:

Bi tas duzu (<tuz) çocün üzerine atardı [F.K.]

Deri üstünde goca goca daşlarına (<taş) ondan sōna daşı yıharı [F.K.]

Alısa bi çit daban (<taban) halısı bi çit duvar halısı [F.K.]

Geri duzlallar (<tuzla-) bi şeylere basallardı [C.Ş.]

Ebem sölerdi babamın diyzasıydı (<teyze) [Y.Ş.]

Bekidirdik o dutardı (<tut-) aşama dōru [Y.Ş.]

Çocū onu depesine (<tepe) tōkiyedik ahiyadı gırhlanıyadı [Y.Ş.]

Aşama dōru baħdı [u] dutmuş (<tut-) mu süzeklere tōkerdik daşın (<taş) altına burgulardı [Y.Ş.]

s->z-:

Guzine zoba (<soba) vardı [C.Ş.]

Ne odunu teneke zoba [M.Ş.]

Zoba da ġırdı çabudına sarıyadı [Ü.Ş.]

Bi zebzeçi (<sebze) gelirse bi patlıcan bilmem ne ele alırdın yōdu [C.Ş.]

Çesmeli zebil (<Çeşmelisebil) sōna gurulmuş onlar göçebe valla o yōrükler [C.Ş.]

p->b-:

Bi yeşil babuça (<pabuç) götürdüydük tē şeyde yeşil babuç İlgın tarafında yeşil babuç vardı oraya götürüllerdi [H.B.]

Yüzük çihya alıya barnāna taħıya (parmak) [Y.Ş.]

Bizim günümüzde gurallardı düğünü üç gün edellerdi bazertesi (<pazartesi) günü geri ġırhım birikirdi [H.B.]

Şunun adı neydi ġız hē yūnlü bazen (<pazen) [H.Ş.]

Yirmi gün yemek bişirmezik (<pişir-)biz yemek de ney gayisi bişmesi (<pişme)
yemiş bişmesine gara üzüm [F.K.]
Aş kes ne biştiyse bişiye (<piş-) [C.Ş.]

İç Seste:

-k->g-

Valla asgere (<asker) gitcēmizde asgerden geleli elli sene oldu [C.Ş.]
Esgiden (<eski) ağılda geçileri gırhmışlar [C.Ş.]
Acar giyip esgi soyunmadı [H.B.]
Çüngü (<çünkü) garı bi tas duzu çocün gövdesine atıyadı [F.K.]

-k->ğ-

Algızıymış (<alkızı) gelmiş gendi duydum [C.Ş.]

2.1.2. Ötümsüzleşme

Ötümlü ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak çıkarılan eşleri olan ötümsüz ünsüzlere dönüşmeleri, ötümsüzleşme olarak bilinir (Karaağaç, 2016, s. 140). Karabağ ağzında yani *c, d, z*, ötümlü/tonlu ünsüzleri karşılığı olan *ç, s, t*, ötümsüz/tonsuz ünsüzlere dönüşebilmektedir.

Ön seste:

d->t-

Yuha ekmën üstüne tökiyen (<dök-) onu [C.Ş.]
Her gadın yapamaz hamır töker içine [C.Ş.]
Gırhım birikirdi pilov tökellerdi haley sekellerdi [H.B.]
Yalınız ruh hastası deyin tohtura (<doktor) geliye [C.Ş.]
Evel tohtur yödu bele hocaya gidiyelerdi [F.K.]
Cume gününden bayrak tikiliyedi (<dikil-) [H.B.]
Tomatis (<domates) dogranķ biberine [F.K.]

g->k-

Sufra çitim onu da üstüne örttüm kölgiye (<gölge) yatırdım. [H.Ş.]

İç seste -c->ç-

Onu meçbur (<mecbur) alacân hindi ele yoħ [C.Ş.]
Annem de meçbur galmış [G.A.]

Son seste z->s-:

Pisi temisi (<temiz) bilmiye derlerdi [F.K.]
Baħmış ki tos (<toz) çıhadarak gelirlermiş aslanla gaplan [Y.Ş.]

2.1.3. Sızıcılaşma

Patlayıcı ünsüzlerin sızıcı ünsüzlere dönüşebildiği görülmüştür. Boğumlanma esnasında ses yolunun tamamen kapanması üzerine hava bu kapantıyı bir patlama ile açar. Bu ünsüzlere patlayıcı ünsüzler denir. Açık ses yolunda oluşan ünsüzlere sızıcı ünsüzler denir. Karabağ ağzında yani *ç ve k* patlayıcı ünsüzlerinin *ş ve h* sızıcı ünsüzlerine dönüşebildiği görülmüştür.

Ön seste:ç->ş-

Südle şeker üstüne şöre otu (çörek otu) o ele nakışlanır [F.K.]
 Bulamalı şorba (<çorba) varıdı hoşov ederdik [F.K.]
 Hepimiz aynı tasda şorba aynı tasda hoşovu yirdik [F.K.]
 Pilov, şorba, üzüm bişmesi datlı yerine bilen baklava ederd [F.K.]
 Bulamalı şorba, esgi, esgiden ele deniyedi [Ü.Ş.]
 Orta yere bi şit (<çit) çaharlardı [F.K.]

İç seste: -k->-h-

Kerme zobası vardı onuna eben yuha (<yufka) ekmē dört katlayıp o zobanın üstünde gevredir [C.Ş.]
Gırhım (<kırkım) günü kaħdı; evel fahırlık (<fakirlik) yohlulh (<yokluk)[F.K.]
 Esgiden ohundu (<okuntu) salınıyadı dedem [C.Ş.]
Ohula (<okul) varasıya on yere oturdum [F.K.]
 Valla çahardıh (<çak-) battaniye halı üstüne de yaygı [E.M.]

Son seste

-ç->ş-

Neyi annadiyadım gesdi (<geç-)unudiyam ele [Y.Ş.]

-k->-h-

ıccıh (<azıcık)da tulum pendiri birer dürüm hadi gumda oyna [C.Ş.]
 Gırhım günü kaħdı; <kalk-) ocahda (<ocak) bişirecēn, ocah içerde, mutfah (<mutfak) da içerde; daş gibi olacaħ; evel fahırlık yohlulh (<yokluk) [F.K.]
Çocuhlara (<çocuk) anarı beri tikiyelerdi esgiden ele satın gelme yōdu [H.B.]

Yukarıda ötümsüz “k” sesiyle biten sözcüklerin ek alması durumunda ötümlüleşip düştüğünü ve önündeki ünlünün de uzadığını belirtmiştik. Bu değişimin görüldüğü kelimelerden birisini de yok+idi>yōdu şeklindeydi. Ancak “yok” kelimesinin ek almadığı, açık hece durumunun ortaya çıkmadığı zamanlarda **-k->-h-** durumunun ortaya çıktığı, ancak ek aldığındaki düştüğü görülmektedir.

Odanın kapısına üç sefer davul vurulıya babamına gapiya çıksalar ki hiç kimse yoh (<yok) [F.K.]

Yeme içme yoh... [C.Ş.]

Gayli özüm yoh diyem işde [H.B.]

2.1.4. Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Bazı ünsüzlerin boğumlanması esnasında hava, ses organları arasındaki yoldan rahatlıkla geçer. Bu ünsüzlere akıcı ünsüzler (*l, m, n, r, y*) denir (Coşkun 2015: 57).

Ön seste b->m-:

Ebem gördü mesmele (<besmele) çekiyeken bi de gendim gördüm [F.K.]

Bi ata mindirmiş (<bindir-) bi de at vermiş Allah Tâle [Y.Ş.]

İç seste:

-r->l-

Gayli (<gayri) ben oturiyam emekli oldum [F.K.]

Gayli hani bele diyin anladılar [F.K.]

Hindi yanmıya gayli özüm yoh [H.B.]

Gayli başba bi şey anlatmıyallardı guzum [H.B.]

-m->n-

Yüzük çığıya alıya barnāna (<parmak) tağıya [Y.Ş.]

2.1.5. Sızıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Bazı ünsüzlerin boğumlanmaları esnasında, hava, ses organları arasındaki yoldan sızarak geçer. Bu sebeple bu ünsüzlere sızıcı ünsüzler (*f, h, j, s, ş, v, z*) denir (Coşkun 2015: 57).

Ön seste:

s->z-

Zoba (<soba) da gırıdı çabudına sarıyadiğ [Ü.Ş.]

Bi zebzece (<sebzeci) gelirse bi patlıcan bilmem ne ele alırdın yödu [C.Ş.]

Adam gendi çerçilik yapardı zebze götürüdü [G.A.]

Çeşmeli zebil (Çeşmelisebil) sōna gurulmuş onlar göçebe valla o yörükler [C.Ş.]

Son seste:

-f->v

Bulamalı şorba varıdı hoşov (<hoşaf) ederdik [F.K.]

-s->ş

Gonum gonşu hep yemek getiriyedi herkeş [C.Ş.]

Aynı tasda hoşovu yirdik hindi herkeş ayrı yiye [F.K.]

Kırş beş gün mayışda (<mayıs) filen kırş beş gün filen sütçü geliyedi [C.Ş.]

-z>-s

Baħmuş ki tos (<toz) çıhadarak gelirlermiş [Y.Ş.]

2.1.6. Süreksizleşme

“Söylenişleri sırasında ses yolunun açık kalmasıyla oluşan ünsüzlere sürekli/sızıcı ünsüzler denir. Söylenişleri sırasında ses yolunun kapalı kalmasıyla oluşan ünsüzlere süreksiz/patlayıcı ünsüzler denir” (Dursunoğlu 2017: 44, 45) Karabağ ağzında sürekli ünsüz *j* nin süreksiz ünsüz *c* ye dönüştüğü görülmüştür.

Ön seste: *j->c-*

Ondankeyli bunu dikdirdim corcet (<orjet) [H.Ş.]

İç seste *-j->c-*:

O zaman picama (<pijama) micama yödu bezden hazır don [C.Ş.]

3. Ses Olayları

3.1. Benzeşme

3.1.1. Sonra gelen ünsüzün önceki ünsüzü kendine benzetmesiyle ortaya çıkan *gerileyici benzeşme* görülmüştür:

-ls->-ss-

Ne yapacān diye yö ossun (<olsun) dedim adam gart salmış [C.Ş.]

Hindi ossam (<olsam) bi ezen oħurum [C.Ş.]

-zc->-cc-

İccih (<azıcık) ilkin gitmişimissim Halil bazı söliye [E.M.]

İccih da tuluħ pendiri birer dürüm [C.Ş.]

Ona İccih mayalık atarış [F.K.]

-ğn->-nn-

Yüzük atıyadık ellem inne (<iğne) atıyadık [Y.Ş.]

3.1.2. Önce gelen ünsüzün sonraki ünsüzü kendine benzetme olayı *ilerleyici benzeşme* görülmüştür.

-ly- > -ll-

Guru fasilliye (<fasulye) ciya fasille denirdi [C.Ş.]

Bālcān fasille yani epey anarı beri goyaħ [F.K.]

-nl->-nn-

Şunun eninde uzunnūnda (<uzunluk) bele topaħ topaħ [F.K.]

Unudıyam ele Emirdalı ebem annadıyadı (<anlat-) [Y.Ş.]

Dede yav seni annamıyah (<anla-) [C.Ş.]

3.2. Metatez/Yer Değiştirme

Karabağ ağzında metatez/göçüşme (yer değiştirme) örneklerine sıklıkla rastlanmaktadır:

Evel şeyten zahmarıda (<zemheri) insannarla geziye (F.K.)

Hazır bez çıktı, o zaman hazır bez mi vardı, küle gonulıyadı, sıcacık oldu muydı çocuk uyuyagalıyadı, kül soğuyuncuk geri deşkiriyedik (<değiştir-) ele garipliñe büyüyedi [Y. Ş.]

Zobanın üstünde birden deşkirmiyek ki dē gaç seat duriya [Ü.Ş.]

İki saate bi nöbet deşkirirdik [C.Ş.]

Sabası sanki ürya (<rüya)görmüş gibi [C.Ş.]

Gelinin argısı (<ağrı) duttu mu doğum evine götürüp doğutturiyadık [K.Z.]

Hindi argısı duttu mu götürüyeller Gonya doğum ediye gurtulıya [H.B.]

Hatırlamıyam garip guzum sıhıntı, argı, dert [E.M.]

Gafam argıya bālyam [H.Ş.]

Yırah ta bi melmeketteydiniz (<memleket) [F.K.]

Geri melmeketine dönmüş [G.A.]

Bunu nası ediyim bi kirbit (<kibrit) çalmış garı [Y.Ş.]

Bili zürgüdenin (<züğürt) şeyini içiyeller de bizimkini içmedi [Y.Ş.]

3.3. Ünsüz İkizleşmesi

“İç seste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzler, ilk açık hece ünlülerinin etkisi altında, açık hecenin zayıflığını örtmek üzere ikizleşirler” (Karaağaç 2016: 132).

-ç->-çç-

Güççük (<küçük) zobaydı bele tünel gibi de teneke zobaydı [C.Ş.]

Güççük çocuğ diye işde Elif ebesigile gitcemiş [C.Ş.]

Hindi güççük güççük ediyeller [F.K.]

-ş->-şş-

İşde gaşşına (<kaşık) oynallardı gız evinde [F.K.]

Bıçāna incēcik gıyar gıyar gaşşına ezer bele gaşşına südü üsdüne döker [F.K.]

Bizim çalı aşşāda (<aşağı) çoğ [F.K.]

Onlar gorhmuşlar aşşā inmişler [C.Ş.]

Önünden eşşek (<eşek) gibi bomboz geçmiş şeytenimiş [F.K.]

-n->-nn

Giydimize de gıymatı yoğ belimiz bi yenne (<yana) gendimiz bi yenne [F.K.]

Onu savırıp bûda bi yenne saman bi yenne [C.K.]
Bi yenne gitmiyincik ele bi şey de etmiyincik ne bilecën [E.M.]

3.4. Aykırılışma

Karabağ ağzındaki “köynek” kelimesi ağızsillaşma yoluyla aykırılışmaya (Coşkun, 2015) örnek teşkil etmektedir.

İç giyimi görsen dedem bele atlet külot yoğ köynek beyaz bezden (Eski Türkçe köñlek>gömlek) (C.Ş.)

3.5. Ses Düşmesi

Ön seste h->Ø:

Fatma anım (<hanım) filen varıdı Fatma anımın bi gız varımış [Y.Ş.]

İç seste:

-d->Ø-

Bekidirdik günüüzünne (<gündüz) āşam oldu muydu açardı [Y.Ş.]

-f->Ø-

Bi çit (<çift) daban halısı bi çit duvar halısı gerisi de gızın işlemesi [F.K.]
Oğlak getirenlere ya hēbe veridi ya bi çit yün çorap [C.Ş.]

-l->Ø-

Bi dā şeyetsin bālım öcsün (<ölç-) demiş [Y.Ş.]
Askerliğimiz hanı atmış (<altmış) yedide ālli sene mi oliya? [C.Ş.]

-n->Ø-

Gızın çorabı gızın gırleti (<kırlent) hani beleydi [F.K.]
Din aşısı da yoğ gorğu da yoğ o geçlik (<gençlik) geçdi utanma haya kağdı [C.Ş.]
Bi çuval bulgur dengine piriç (<pirinç) yoğ piriç hēç bilmiyedik [F.K.]

-r->Ø-

Hadi yeni gālin ettik hindikiler olsa bā tek (<terk) gelir [C.Ş.]
Geline şelege veriye geline işde alını çıpiya (<çırp-) o zaman [F.K.]

-s->Ø-

Yalınız bundan eyiliği şuydu anarsit (<anarşist) yödu [C.Ş.]

-y->Ø-

Halil bazı söliye (<söyle-) bizim goca bi galem var elinde bi defter diye [E.M.]
Yö diye ben sölemiyecem valla [C.Ş.]

Guran okuyan kızlar ilahi söliyellerdi [F.K.]
Herkeş gendine yemiye āran (<ayran) alıyadı [C.Ş.]

Son seste:

-r>-Ø

Bi (<bir) gart gelmişdi bi hacı battaniyesi aldıh [C.Ş.]
Giydîmizin de gıymatı yoğ belimiz bi yenne gendimiz bi yenne [F.K.]
Yayak gelirimış at filen galmamış du (<dur) demiş [Y.Ş.]

-y>-Ø

beni yiyecek demiş benim kes cebine dilimi go (<koy) demiş [Y.Ş.]

-l>-Ø

O da derimiş nası (<nasıl) olacağ [Y.Ş.]
Onu nası ediyen çanağlara dolduriyan [F.K.]

-t>-Ø

Yıhmadıh ele abdes (<abdest) filen alrıh dèyin [Y.Ş.]

3.6. Ses Türemesi

Ön seste:

Ø->ı-

Irahmatlıh (<rahmetlik) da biraz şeydi ya söğüyedi [C.Ş.]

Ø->y-

Yırah (<ırak) ta bi melmekettydiniz [F.K.]

İç Seste:

-Ø->ı-

Yalınız (<yalnız) anladırđı babam rahmatlığ odada Halikendiyle oturu?muş [F.K.]
Yarım metri bi metri gar yalınız bundan eyiliğı şuydu [C.Ş.]

-Ø->i-

Sōna moderinleşdik (<modernleş-) bağlava ettik su böreğı ettik [F.K.]

3.7. Hece Kaynaşması

Bazı ünsüzler iki ünlü arasında yumuşayıp eriyerek bu iki ünlüyü bir uzun ünlü biçimine sokarlar.

/h/ ünsüzünün erimesiyle:

Sabāna (<sabahına) bi çay içerdik yörü yörü emişime [F.K.]
Geri sabāna (<sabahına) gelin onlara geri ölak getirenlere ya hēbe verdi [C.Ş.]
O işler kaḥdı Allah māfaza (<muhafaza) [C.Ş.]
Türküsi de buymuş o da bi dē (<daha) baḥmış ki tos çıḥdarak gelirlermiş [Y.Ş.]
Aş götür aş getir aş götür dā gücü yeten davul getirir [F.K.]
Biz hēç şere (<şehir) bazara gitmedik [F.K.]
Bahlava yapallar ondan sōna lāna (<lahana) sarması [C.Ş.]
Bu avrat toplamış mēlleyi (<mahalleyi) [Y.Ş.]

/k/ ünsüzünün erimesiyle:

Az gidendenkeyli bi dē susadım diye ötē (<öteki) gözünü de ver diye [Y.Ş.]

/y/ ünsüzünün erimesiyle:

Kimselerden gelmiş nē (<niye) ağlıyan [Y.Ş.]

3.8. Hece Düşmesi

Bi burdan pantul (<pantolon) almaya geldik [C.Ş.]

3.9. Ünsüz Tekleşmesi

Yabancı kökenli sözcüklerdeki ikiz ünsüzün tekleşmesi Anadolu ağızlarında görülebilen bir hadisesidir. Karabağ ağızında bu ses olayı “evvel” kelimesi üzerinde görülmüştür.

-vv->-v-

Evel (<evvel) şurdan develer gidiyedi [F.K.]
Evel önce ev yemē çıkıyadı hindi o işler kaḥdı düzen bozuldu [C.Ş.]
Bayıra gomuş eveli dolap şey mi varıdı [Y.Ş.]
İşde eveli eleydi bizim günümüzde [H.B.]

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkçenin ilk ağız çalışması, Kaşgarlı Mahmud’un hazırladığı, Dîvânu Lugatî’t-Türk’teki “Kırkız, Kıfçak, **Oguz**, Toxsı, Yagma, Çigil, Ugrak ve Çarukların ortak ve katıksız bir Türkçeleri vardır... Dillerin en hafifi Oguzlarinkidir.” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 11) tespiti anlamlıdır. Ses uyumları, ünlü düşmesi ya da türemesi, benzeşmeler vb. pek çok ses olayı Kaşgarlı Mahmud’un tespitini destekler.

Karabağ ağızı da diğer pek çok Anadolu ağızı gibi belirli bazı özelliklere sahiptir ancak kimi özellikleriyle pek çok Anadolu ağızından ayrılır:

1. Karabağ ağızında özellikle iç ve son seste *ön/art damak ünsüzü -k/-k* seslerinin düşerek uzun ünlülüğe neden oluşu tipik bir özelliktir. Ayrıca Volkan Coşkun

tarafından öne sürülen tonlu sızıcı /ğ/ sesinin bir harf değil bir grafem olmakla birlikte görevinin de ünlüyü uzatmak olduğu şeklindeki görüşüne uygun bir durum Karabağ ağzında çok sayıda örnekle tespit edilmiştir (Coşkun 2000: 255). Karabağ ağzının tipik bir özelliği olarak bu durumu da tespit etmek gerekir, netice itibarıyla Anadolu ağzlarında tonlu sızıcı /ğ/ düşerek önündeki ünlüyü uzatmasının yanı sıra *f, g, h, l, n, ɲ v, y* seslerine de dönüşebilmektedir (Güvenen 2017).

2. Uzun ünlüler Karabağ ağzında *h, k, r, y*, ünsüzlerinin düşmesi ve hece kaynaşması yoluyla da ortaya çıkmaktadır. Görülmektedir ki Karabağ ağzında ikincil uzun ünlülük tipiktir.

3. Karabağ ağzındaki *pilov* ve *şorba* kelimeleri aynı şekilde Azerbaycan Türkçesinin ölçünlü dilinde hâlen kullanılmaktadır. *Şorba* Anadolu ağzlarında da görülmektedir. *Pilov* ve *hoşov* kelimelerindeki durum Karabağ ağzını Anadolu ağzlarından ayırmaktadır.

4. Ön ve iç seste -k/ç>g-/ğ değişimi, genel olarak Anadolu ağzlarında görüldüğü üzere, çok yaygındır.

5. Anadolu ağzlarında da yaygın olarak görülen göçüşme Karabağ ağzında da oldukça yaygındır.

6. Tarih boyunca *böyük/büyük* ikiliğinin var olduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Tietze dahi çalışmasında *böyü-/büyü-* ve *böyük/büyük* madde başlarını ele almıştır (Tietze 2002: 383). Atebetü'l-Hakâyık'tan itibaren *bedük* şeklinin dudak ünsüzü *b'*'nin etkisiyle *büyük* şekline geçtiği görülmektedir, ancak yazı sistemi ünlüler arasındaki ayrımı keskin bir şekilde yapmaya izin vermemektedir. *Meninski*'nin hazırladığı *Thesaurus*'ta da *böyük* ve *büyük* şekilleri görülmektedir (Tulum 2011). Artin Handoğlu tarafından hazırlanıp 1838'de Viyana'da basılan *Hazine-i Lugat* adlı eserde konuşma dili esas alınmış, kelimelerin telaffuzları Latin alfabesi ile gösterilmiştir. Bu eserler doğrultusunda Osmanlı konuşma dilinde dahi *böyü-*, *böyük* ve *gözel* şekilleri açıkça görülmektedir (Kartallıoğlu 2018: 24). *Gözel* kelimesi ise göz kelimesinden gelişmiştir ve bu durumda özgün şeklini Karabağ ağzlarında devam ettirmiştir. *Böyük* ve *böyü-*, *gözel* Azerbaycan/Karabağ ağzlarında da varlığını aynen göstermektedir (Karaman 2011b: 54, 167). Cihanbeyli/Karabağ ağzında bazı kelimelerin, tarihî lehçelerde görebileceğimiz şekilde, özgün hâlini koruduğu anlaşılmaktadır: *biş-*, *tik-*, *tök-*, *kölge vb.*

7. Ölçünlü dilde kalınlık-incelik uyumuna aykırı olan eklerin, +ki aitlik eki, -ken zarf-fiil eki, -yor şimdiki zaman eki ve i- fiili (ek-fiil), Karabağ ağzında uyuma girmesi ayırıcı bir özelliktir. Kalınlık-incelik uyumu gerek alıntı gerekse Türkçe kelimelerde seslerin kalınlaşması ve incelmeleri yoluyla da sağlanmaktadır. Standart yazı dilimizde dudak uyumuna uymayan kelimelerin Karabağ ağzında uyuma girdiği görülmektedir. Dolayısıyla gerek kalınlık-incelik gerekse düzlük-yuvarlaklık uyumları açısından Karabağ ağzı ölçünlü dile nazaran güçlüdür.

KAYNAKÇA

- ABAZA, Havva (2013), *Konya Basın Tarihine Katkı: Selçuk Es ve Dönemi Üzerine*, Selçuk Üniversitesi, SBE, Tarih ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Dan.: Doç. Dr. Necmi Uyanık), Konya.
- AYDIN, Mustafa (2001), "Karabağ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, s. 367-368, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- BAYAR, Muharrem (1996), *Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi* C.1., İstanbul: Bolvadinli Ahmet Rûhi Ünlü, Ünlü Yayınevi.
- BİNARK, İsmet vd. (1992), *Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri (Karabağ-Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy) (1578-1914)*, Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay.
- BURAN, Ahmet (2006), "Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, Erciyes Üniversitesi (10-12 Nisan).
- COŞKUN, Volkan (2000), "Türkiye ve Özbek Türkçelerinde 'ğ'", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 9, s. 251-260.
- COŞKUN, Mustafa Volkan (2015), *Türkçenin Ses Bilgisi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- DURSUNOĞLU, Halit (2017), "Adlandırma, Terimler ve Sınıflandırma Açısından Türkiye Türkçesinde Ünsüzlere Bir Bakış", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S. 65/1, s. 27-59.
- ERCİLASUN, Ahmet B.-AKKOYUNLU, Ziyat (2014), *Kâşgarlı Mahmud, Dîvânü Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Ankara: TDK Yay.
- GÖKER, Osman (1996), *Bolvadin'deki Türkmen-Karabağ Köylerinin Ağzı (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Dan.: Doç. Dr. Gürer Gülsevin)
- GÜVENEN, Ebru (2017), "Derleme Sözlüğü'nde Görülen /Ğ/ Eksenli Ses Olayları", *Akademik Hassasiyetler*, C. 4, S. 7, s. 147-165.
- HALAÇOĞLU, Yusuf vd. (2009), *Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihi Projesi, Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650) I-VI*, Ankara: TTK Yay.
- KARAAĞAÇ, Günay (2016), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yay.
- KARAMAN, Erdal (2011a), *Karabağ Ağızları I*, İstanbul: Kesit Yay.
- KARAMAN, Erdal (2011b), *Karabağ Ağızları II*, İstanbul: Kesit Yay.
- KARTALIOĞLU, Yavuz (2018), "Artin Hindoğlu'nun Hazine-i Lugat, Dictionnaire Turc-Français Adlı Eser Üzerine", *Dil Araştırmaları*, Bahar, S. 22, s. 17-25.
- KEŞAN, Köksal (2017), *Karabağ Mahallesi Monografisi (Konya İli Cihanbeyli İlçesi)*, Ömer Halisdemir Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, Niğde.
- KÜÇÜK, Murat (2013), "Anadolu Ağızlarındaki Doğu Kökenli Sözcüklerin Ses Bilgisi Açısından Görünümleri -Ünsüzler-", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, S. 20/2, s. 39-78.
- MEMMEDOV, Hüsameddin (2002), "Beylerbeylikten Hanlığa: Gence-Karabağ", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, s.65-75, Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- ÖZKAN, Ela (2018), "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Bitlis'in İdari Taksimatındaki Değişikliklerin Tespiti" *Rifat Özdemir'e Armağan* (Ed.: Prof. Dr. Rahmi Doğanay vd.), s. 324-335, İstanbul: Hiperlink Yay.
- POLAT, Gülşen (2019), *Cihanbeyli Ağızları*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Dan.: Doç. Dr. Talip Doğan).
- SARIKAYA, Mahmut (2001), "Azerbaycan Türkçesinde Geniş Zaman ve Şimdiki Zaman Çekimleri ile Güney Azerbaycan Türkçesindeki Örnekleri" *TÜBİAR X, Azerbaycan Türkçesi*, s. 273-293.

- TIETZE, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı Birinci Cilt A-E*, İstanbul: Simurg Yay.
- ŞİRİN, İbrahim (2018), "Bolvadin'de Mukim Karabağ Aşiretinin İskânı, İktisadî ve Sosyal Tarihi", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S. 17, s. 3-32, Hausen/Almanya: Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü Yay.
- TALAYHAN, Mehmet Ali (2001), *Osmanlı Devlet Salnamelerine Göre Adana ve Konya Vilayetlerinin İdari Taksimatı 1851-1910*, Niğde Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TEKİN, Talat (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, İstanbul: Simurg Yay.
- TULUM, Mertol (2011), *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara: TDK Yay.
- UÇAR, Sariye (2015), *Konya-Cihanbeyli Karabağ Köyü Monografisi*, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Lisans Bitirme Tezi, Konya.
- ÜNAL, Mehmet Ali (2011), *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yay.

BU ÇALIŞMADA FAYDALANILAN KAYNAK ŞAHISLAR

1. [A.A.] Ali Azgın: 1938 Karabağ doğumlu, ilkokulu bitirmiş (beş yıl) ve din eğitimi almış, 1999'dan beri Konya merkezde yaşıyor.
2. [C.Ş.] Cafer Şimşek: 1947 Karabağ doğumlu, ilkokulu bitirmiş (beş yıl) ve din eğitimi almış, hâlen Karabağ'da yaşıyor.
3. [E.M.] Emine Mentş: Kimlik kaydına göre 1946 Karabağ doğumlu, ancak 1925 (belki de 1945 demek istedi), doğumlu olabileceğini söylüyor, okula gitmemiş, okuma yazması yok, hâlen Karabağ'da yaşıyor.
4. [F.K.] Fatma Karaca: 1945 Karabağ doğumlu, hiç okula gitmemiş, hâlen Karabağ'da yaşıyor.
5. [G.A.] Gülbahar Aydoğan: 1950 Karabağ doğumlu, hiç okula gitmemiş, hâlen Karabağ'da yaşıyor.
6. [H.B.] Hacer Büyükbayram: 1950 Karabağ doğumlu, hiç okula gitmemiş, hâlen Karabağ'da yaşıyor.
7. [H.Ş.] Halime Şimşek: 1942 Karabağ doğumlu, hiç okula gitmemiş, hâlen Karabağ'da yaşıyor.
8. [K.Z.] Keziban Zengin: Tahmini olarak 1946/47 doğumlu olduğunu söylüyor, hiç okula gitmemiş, hâlen Karabağ'da yaşıyor.
9. [M.Ş.] Mustafa Şimşek: 1940 Karabağ doğumlu, ilkokulu üçüncü ya da dördüncü sınıfta bırakmış, 2012 yılından beri Konya merkez ilçesi Karatay'da yaşıyor.
10. [M.V.] Musa Vural: Resmen 1934 doğumlu, ancak gerçek doğum tarihini bilmiyor, 1928 doğumlu olabileceğini söylüyor, Karabağlı olmakla birlikte, babası at arabasıyla kum taşımacılığı yaparken, Aydın'da doğmuş. Doğduğu zaman Cihanbeyli'nin adı İnevi'ymiş, kaynaklara göre 1850'den 1928'e kadar Cihanbeyli'nin adı İnevi. 40 gün askerde okuma yazma eğitimi almış, din eğitimi almış, hâlen Karabağ/Gülbahçe'de yaşıyor.
11. [Ü.Ş.] Ümmühan Şimşek: 1945 Karabağ doğumlu, hiç okula gitmemiş, 2012 yılından beri Konya merkez ilçesi Karatay'da yaşıyor.
12. [Y.Ş.] Yeter Şimşek: 1945 Karabağ doğumlu (tahminen 72-74 yaşında olabileceğini söylüyor), sadece bir dönem okula gittiğini ondan sonra hiç gitmediğini ifade etti, hâlen Karabağ'da yaşıyor.

EK:

Ek 1. Kaynak şahıslarımızdan Cafer Şimşek

Ek 2. Kaynak şahıslarımızdan Ali Azgın

Ek 3. Kaynak şahıslarımızdan Musa Vural

Ek 4. Kaynak şahıslarımızdan Mustafa Şimşek

Ek 5. Bir Karabağ evi (İsmail Şimşek'e ait)